ئـــەخلاق

سپینۆزا

وەرگێرانی لەعەرەبییەوە: ئارام جەمال سابیر

"لەسەر بوونەوەرە مرۆییەکان دەنوسم، وەك ئەوەی من لەبارەی هێڵەکانو رووتەختەکانو جەستە بەستووەکان بنوسم. سووربووم لەسەر ئەوەی گاڵتەو لاقرتێ یان نەفرەت یان بوغزو قین لەکارەکانی مرۆڤ هەڵنەگرم بەڵکو تێیانبگەم، هەربۆیە روومکردە هەستو سۆزەکان.. نەك لەبەرئەوەی بەدکارو بەزیانە لەسروشتی مرۆڤدا بەڵکو بەوەی چەند خەسڵەتێکی پێویستە بۆ مرۆڤ وەك پێویستبوونی گەرمیو ساردی، زریانەکانو هەورەبروسکە و هەموو ئەو شتانەی لەسروشتی کەشوهەوا دەچن."

هەرچەندە من هەندێکجار مایەپووچی ئەو ئەنجامانە دەبینم کە بەعەقڵو بیرکردنەوەی سروشتیانەی خۆم پێیانگەیشتوم، بەڵام ئەم مایەپووچییە جگە لەتۆخکردنەوەی قەناعەتێك هیچی تری بۆ ناکرێت، ئەویش بەختەوەربوونمە لەبیرکردنەوەداو خڕکردنەوەی زانیارییەکانە، چونکە کاتەکانی خۆم بەحەسرەتو حوزنەوە بەفیڕۆنادەم، بەڵکو دەیانخەمە خزمەت ئاشتیو دڵسافیو خۆشنودییەوە."

مادەو عەقڵ

شادییو ئازار یان بۆ رازیکردنی غەریزەن یان بۆ پەکخستنین، ئەم دووانە نابنە هۆکار بۆ حەزو ئارەزووەکانمان بەڵکو ئەنجامی ئەون، ئێمە لەبەئەوە حەز لەشتەکان ناکەین چونکە شادمانمان ناکەن، بەڵام دڵخۆشمان دەکەن لەبەرئەوەی ئێمە حەزمان لێیانەو ئەمەش هیچ دوودڵییەك هەڵناگرێت.

دیارە ئەمەش ئەوەی لێدەکەوێتەوە کە نابێت مرۆڤ خاوەن ئیرادەی ئازاد بێت، چونکە ئەوە زەرورەتی مانەوەیە بڕیار لەسەر غەریزە دەداتو غەریزەش بڕیار لەسەر حەزو ئارەزوو دەدات، ئارەزووش بڕیار لەسەر هزرو کردە دەدات. بڕیارەکانی عەقڵ شتێك نین جگە لە حەزو ئارەزووەکان، لەعەقڵدا ئیرادەی رەهاو ئازاد نییە، هۆکارێك هەیە عەقڵ ئاڕاستە دەکات لەئیرادەی ئەم شت یان ئەو شتدا، ئەم هۆکارەش لەلایەن هۆکارێکی ترەوە ئاڕاستە دەکرێتو ئەمیش لەلایەن هۆکارێکی ترەوەو ئیدی مەسەلەکە تا ناکۆتا بەمجۆرە دەڕوات، خەڵکی پێیوایە ئەوان ئازادن لەبەرئەوەی پەی بەحەزو خواستەکانیان دەبەن، بەڵام ئاگایان لەو هۆکارانە نییە وایانلێدەکات حەزبکەنو دڵیان بۆ شتەکان لێبدات. رەنگە بشێت بەراوردی نێوان هەستو ئیرادەی ئازاد بەو بەردە بکەین کەدەهاوێژرێتە ئاسمان، ئەگەر تۆزقاڵێك هەست بەو

بەردە ببەخشرێت وادەزانێت لەکاتی فڕێدانەکەی و هەڵکشانی بۆ ئاسمان ئەوە خۆیەتی بڕیار لەسەر ڕێڕەوی هاویشتنەکەی دەدات، هەر خۆشی دیاریکەری ئەو شوێن و کاتەیە کە تێیدا دەکەوێتەوە سەر زەوی. عەقڵ و ئەخلاق چێژی گواستنەوەی باری مرۆڤە لەحاڵەتێکی چۆرە کەماڵەوە بۆ حاڵەتی هەرە مەزنی کەماڵبوون. ئازاریش گواستنەوەی باری مرۆڤە لەحاڵەتێکی مەزنەوە بۆ حاڵەتی هەرە کەمی کەماڵبوون. من پێیدەڵێم گواستنەوە چونکە لەخودی چێژ خۆیدا کەماڵبوون نییە: ئەگەر مرۆڤ بەکەماڵی لەدایکبووایە ئەوکات هەستی بەسۆزی چێژ نەدەکردو، پێچەوانەکەی ئەمەش مەسەلەکە ڕوونتر دەکات.

من بەهۆی عاتیفەوە لەبارودۆخەکانی جەستە تێدەگەم کەهێزی بزووتن تێیدا زیادو کەمدەکات، کەئەمەش بۆخۆی یان ئەوەتا یارمەتیدەرێکی ئەو هێزە دەبێت یان بەپێچەوانەوە سنووربەندی دەکات، لەهەمانکاتدا بەهۆی عاتیفەوە لەو بۆچوونانەش تێدەگەم کەهاوشانن لەگەڵ ئەو بارودۆخەدا. هەرهەمان تێگەیشتنم بۆ کاری چاکەو هێزیش هەیە. چەندێك توانای مرۆڤ زیاد بکات لەوەی خۆی بهێڵێتەوەو بگەڕێت بەشوێن ئەوەی سوودی پێدەگەیەنێت ئەوەندە

کاری چاکەشی زیاددەکات. مرۆڤ شتێك فەرامۆش ناکات سوودی پێببەخشێت مەگەر ئەوەتا داوای خێری زیاتری لێکردبێت. ئەگەر عەقڵ داوای شتێکی نەکردبێت ناکۆك بێت لەگەڵ سروشتدا، لەبەرئەوە دەبێت هەموو مرۆڤێك خۆی خۆشبوێت، بەشوێن ئەوەوە بێت سوودی پێدەگەیەنێت، هەوڵی هەموو ئەو شتانە بدات کە بەڕاستی دەیبەن بەرەو حاڵەتی هەرە مەزنی کەماڵبوون. پێویستە هەموو مرۆڤێکیش چەندێکی توانی هەوڵی مانەوەی خۆی بدات. هەوڵدان بۆ تێگەیشتن بناغەی یەکەم و تاکە بناغەیە بۆ چاکەکاری. عاتیفە کەڵکەڵەیەکی کەموکورو ناتەواوە. بەجۆرێك نابێت گەرمایی حەزو ئارەزوو وابکەن لەو کەڵکەڵەیە کەمبکەنەوە، هەروەها نابێت تیشکی کەڵکەڵەکەش لەحەزو ئارەزوو کەمبکاتەوە، چونکە عاتیفە وەك عاتیفە نامێنێتەوە ئەگەر لەمێشکدا بیرۆکەیەکی ڕوون و ئاشکرای لەبارەوە بۆ دروستبکرێت.

---

* سەرچاوە: * مقتطفات ، " الأخلاق مؤيّدة بالدليل الهندسي" سبينوزا ١٦٦٥م – ترجمة د. فتح الله المشعشع.

[1] Brauch Spinoza (١٦٣٢-١٦٧٧) فەیلەسوفی هۆڵەندی.